

**Kirkebygget som levende kulturbygg – dilemma og muligheter
Tale til Norsk kirkebyggkonferanse i Stavanger 3.september 2008**

Av Erik Hillestad

Det er underlig med fremtiden. Den er vanskelig å studere. Vi har en tilbøyelighet til å trekke tendenser vi ser videre i en rett linje i forlengelsen av den retningen de har i øyeblikket, og så tegner vi oss et bilde av hvordan fremtiden vil se ut og tar selvsagt grundig feil hver gang, for det finnes lykkeligvis ingen rette linjer i historiens gang, og vi blir alltid like forbauset over de helt uventede kast som tilværelsens mange x-faktorer gjør med verden helt uten å spørre og uten å skamme seg det minste.

Hvem skulle for 20 års siden tro at religionen skulle komme til å bli det store samtaleemne etter tusenårsskiftet? Hvem skulle på det moderne og sekulariserte 80-tallet tro at den politiske dagsorden i mange land på kloden et par tiår seinere skulle settes av de mest konservative av troens fanebærere?

Hvem skulle tro at kirkesøkning skulle øke drastisk i vår sekulariserte del av verden? Du hørte riktig. Jeg sa øke. For jeg er overbevist om at den har økt de siste 30 årene, og at den fortsetter å øke, ikke alle steder, men sett under ett. De vanligste rapporter om kirkebesøk slik de gjerne fremkommer i pressen når de mangler litt religiøst stoff til påske, tar utgangspunkt i gudstjenestebesøk og kirkelige handlinger. Og ser man nærsynt på disse, kan det nok hende at det går nedover. Men tabloidmyten om de tomme kirkebenker husker jeg fra alle perioder av mitt liv, og hva med alle kulturarrangementene i kirkene? Konserter, utstillinger, forestillinger. Skal ikke de også telle? Er ikke det også kirkesøkning? Og hva med alle som går t il kirkene, gjerne de gamle og vakre, klenodiene blant kirkehusene våre, gjerne langt unna eget hjemsted, kanskje i utlandet, for å tenne et lys, for å minnes noen og meditere og be over livets gang og et vanskelig valg? Hva med disse som vi ofte ser på som turister eller betrakter som romantikere, folk som "bare er ute etter en stemning av høytid"? Teller ikke de med i statistikkene?

I undersøkelsen "Folkekirke" 2000 svarte 30,4 % av de spurte at de hadde vært i kirken i forbindelse med konserter de siste 12 månedene. Det er hver 3.person i landet. I flere bispedømmer er antallet konsertdeltakere det dobbelte av dem som går til gudstjeneste.

I Norsk Kulturbarometer fra 2001 fremkommer det at det i løpet av 90-tallet var en stor økning i oppslutningen om konserter i kirkene, mens det var ganske stabilt på andre arenaer i samme periode.

Hvem hadde trodd for to-tre desennier siden at folk snart skulle søke til kirkene i strie strømmer, hvem hadde trodd at lekfolk som er profesjonelle i sin musikkutøvelse, med gitarer og saksofoner og andre instrumenter i hendene, på egentlig initiativ skulle komme nær sagt løpende til kirkene for å få sine sanger spilt og sunget og lyttet til nettopp i det rommet? Hvem hadde trodd at folk alene, to og to eller i større grupper skulle ta skjenn i sin egen hånd og anrette sine egne, små andaktsstunder med lystenning i kirker de knapt har vært i før, riktignok ofte uten å ønske det hele anrettet av en prest, men like fullt som en del av en dypt fundert tro som ingen har rett til å forminske eller snakke nedsettende om?

Jeg ser to tankevekkende, historiske paralleller til denne nye, flytende, uoffisielle menigheten av uorganiserte kirkebesøkende:

Den første er mange som strømmet til Jesus da han holdt sine taler på åpne steder utenfor byene i Galilea – helt på siden av de dypt urolige og skremte skriftlærde og fareseeres kontroll – vi vet hvordan det gikk.... Det ble disse fiskeren Peter ble hærfører for seinere – ikke de som lot seg piske inn i de religiøse ledernes fold.

Den andre er de som brøt konventikkelplakaten i Norge på 1820- og 30-tallet under ledelse av en som het Hans Nielsen Hauge. De færreste av prestene den gangen ville betrakte slike møter som en del av det kirkelige arbeidet som lå under deres embete, det dreide seg også den gang om tap av kontroll. Og vi vet også hvordan det gikk med den bevegelsen Hauge startet. Hvordan vi enn ser i ettertid på pietismens historie, så var de første vekkelsene den kraften som fremfor noen skulle få ild til å brenne i den norske kirke i mange årtier før også denne bevegelsen begynte å stivne litt i kantene....

Hvilken menighet i den norske kirke er det som i dag vil betrakte en kirkekonserter som arrangeres av en mer eller mindre kjent kunstner eller artist – som en del av menighetsarbeidet? Sikkert noen, men langt fra alle. Mange steder betraktes slike innslag med den største skepsis. Og mange er de kunstnere som har fått nei fra kirker fordi den lokale menighet føler seg truet av konkurransen i forhold til egne tiltak.

Jeg kjenner kirkemusikere som ikke engang får driften av et barnekor anerkjent som en del av menighetens arbeid. Er det fordi det talte ord med skriftlesning, andakt og bønn ikke er hovedmenyen? Er det fordi de skriftstedene og salmene som synges av koret ikke filtreres gjennom de kjente koder for hva som er såkalt ”sentral” forkynnelse? Føler noen uro ved tanken på å la et sunget bibelord i en motett eller en salme få tale for seg selv?

Vi er i en situasjon der flere og flere ser at ”menighetsarbeid” er et uttrykk som bør redefineres og i det minste utvides. Det gamle bildet av en foreningsliknende aktivitet (for øvrig for en stor del ganske inspirert av tidligere omtalte Hauges arvtakere), med tiltak for alle aldersgrupper (helst lagt til menighetshuset og arbeidskirkenes mange siderom), må kanskje justeres. Det kan hende at vi med menighetsarbeid i økende grad vil komme til å mene noe som har mer karakter av et kulturarbeid der fokus ligger på kirkerommet som kultisk samlingssted og krysningpunkt for et mangfold av lokale, nasjonale og internasjonale tradisjoner og utfordringer.

Den gamle, gode tanken om at folk som bor på et bestemt sted, uavhengig av alder hører hjemme i en geografisk basert menighet, der de på stedet som gjerne vil ha et gudstjenestefellesskap samles, er på full fart til å bli ganske kraftig utfordret av tidens mobilitet og individualisme.

Nå pågår det allerede i mange byer et ganske djervt arbeid med å strukturere menighetene slik at de har hver sine funksjoner og målgrupper på tvers av gamle menighetsgrenser. Mange steder er det diakonale aspektet involvert i tenkingen, (for eksempel slik det skjer i en rekke byer i samarbeid med Kirkens Bymisjon), slik at også denne siden av kirkens arbeid viser en vifte av variasjoner fra sted til sted innenfor en bykjerne.

Hva med å inkludere kulturarbeidet og kunstnermiljøene i dette, slik at kirkerommene innen et visst område får sine profiler som kulturhus, og slik at et bredt spekter av sjangere dekkes innen hele området? Noen kirkerom er særlig egnet til klassiske musikkstilarter (som Trefoldighetskirken og Domkirken i Oslo, for eksempel), her bør det gjerne være et godt kirkeorgel og god akustikk for kor. Men andre har større muligheter som arena for pop, visesang, og jazz, og her er lydanlegg og et minimum av en backline nødvendig møblement. Noen kirker er veldig egnet å vise film i, mens andre kan gi lys og rom nok for kunstutstillinger, eller har en scenografi som gjør dem egnet til teaterforestillinger.

Det er også spennende å tenke på kirkebyggene som lokale historiebøker. Mange steder er dette lite relevant, fordi kirkebygningen er fattig på både alder og utsmykning, men det er ikke få steder hvor kirken er det eneste bygget som gjennom interiør og kunst tar opp i seg store deler av bygdas eller bydelens mange kapitler fra den lange sagaen om stridigheter, sult, grotid, til- eller fraflytting, fattigdom, håndverk, næringsveier, industri og teknologi. Denne dimensjonen gjør dem så umistelige for et lokalsamfunn, og her ligger mye av grunnlaget for folkekirken. Se hva som mobiliseres i et lokalsamfunn når en kirke brenner eller står i fare for å bli ødelagt. For å kunne opprettholde grunnlaget for at kirkebyggene fortsatt prioriteres av lokalsamfunnet, er det ikke bare nødvendig å skatte om og kanskje videreutforske denne dimensjonen. Den må også stadig fornyes og tilføres nye kapitler. Og derfor er kunst-dimensjonen viktig, ikke som et slags kirkelig variant av bygdemuseet, men som et levende sted hvor den siste tidens kulturuttrykk også hører hjemme.

Kirkens kulturmelding, ”kunsten å være kirke” konkluderte med at det må skapes et senter for kompetanseutvikling innen kunstfaget og kirkens møtesteder med dette. Kirkemøtet gjorde det fatale feilgrepet at det ville desentralisere hele dette tiltaket. Det er på papiret en god tanke, men i virkelighetens verden kan det likne stygt på et nytt kulturbyråkrati, og den nåværende kulturpolitiske ledelse i landet ser rødt når noe likner på byråkrati og nekter derfor å støtte det hele. Det skal bli spennende å se om det er hold i ideen når kirken selv ribbes for økonomisk evne til å sette i verk noe mer enn en forsiktig start. Heldigvis er vi noen kulturarbeidere i kirken som ikke lar oss stoppe så lett, men vi trenger noen økonomiske forutsetninger for at det skal bli noe ordentlig utav det.

Men over til mulighetshavet igjen:

Hva med å se på den stadig økende internasjonaliseringen av mange miljøer også i forhold til hvordan vi bruker kirkehusene? Kirkene har i perioder i nyere tid tjent som et tilfluktsted for asylanter. Dette sier mye om hvordan kirkene har en verdi hos folk, selv fra andre religioner, som et hellig sted, et fristed, ikke fjernt fra, men hevet over tidens vanlige slagmarker. Og dette er vel og bra. Men på mange måter er kirken som en åpen havn for mennesker på flukt en ganske passiv måte å forholde seg til tidens utfordringer på, hvor god og riktig den enn er. Det er kanskje mer fruktbart å forholde seg mer offensivt til møtet mellom vår norske, snart noe forvitrede enhetskultur og de mange brottsjører av tankegods fra fjerne strender som vasker mot kystene våre. En gruppe afghanske flyktninger som slo leir i og utenfor enkelte oslokirker i fjor sommer klarte å snu bildet av en asylsøker fra å være en navn- og ansiktsløs forkommen til å bli en stolt fanebærer for nysgjerrighet og en kultur som ønsket å vise sitt ansikt. De skapte noe de kalte et asylakademi. Kan det tenkes en form for offensiv satsning i økumenikkens og dialogens ånd på å gjøre kirkene til sentra som kjemper for å utforske

og vise hvilke behov vi har for det man litt uvørnt kunne kalle en totalbastardisering av kloden? I kirkerom som åpnes for slike aktiviteter vil Pauli ord om jøde og greker får et nytt innhold. Og en ny form for ”misjonsforening” vil bli dannet med helt andre oppgaver enn de gamle, der det sentrale er å gjøre kirkene til møtesteder for alle som ønsker gjensidig, åpen utveksling av tanker om eksistens på tvers av alle kjente religiøse tradisjoner. Hvor redde er vi for å dele kirkerom med muslimer der det ikke finnes moske for eksempel? Tåler kirkerommet en slik bruk? Tåler vi kristne det? Kan kristne gudstjenester feires i et rom som fredagen har blitt brukt som moske? Reduserer det vår opplevelse av messen? At vi deler et kirkehus mellom lutheranere og katolikker kan virke skremmende nok. Men det gjøres enkelte steder. I Midt-Østen finnes det en helt utrolig tradisjon for ”timeshare” i mange kirkerom. Ikke så mye på tvers av de store verdensreligionene, riktignok, men mellom varianter av kristendom med ganske betydelige forskjeller.

Jeg var innom Marias grav som ligger like ved Getsemanehagen. En dyp trapp fører fra det intense dagslyset og ned i et mørke som det tar flere minutter å venne seg til. Der nede er det er ganske stort kirkerom med utallige lamper og kjerter, oppsatser for lystenning og en variasjon og mengde røkelseskar som bare Midt-Østen kan fremby. Jeg skimtet etter en stund en svarkledd og skjeggete prest og spurte ham hvilket kirkesamfunn som holdt til i denne helligdommen? ”Today Greek” var svaret. Og han lot meg vite at ukens syv dager var fordelt mellom grekere, koptere, armenere samt 2 ulike syriske kirker

Og det er jo temmelig tankevekkende å besøke Hagia Sophia i Istanbul hvor Kristi ansikt ser ned på oss fra den veldige kuppelen, og vers fra Koranen er sitert på alle søyler. Eller Omayyad moskeen i Damaskus hvor Johannes Døperens grav er et eget lite kapell inne i moskeens største rom. I et naborom ligger profet Muhammeds svigersønn Hussein, og pilegrimer fra begge de to store religionene og deres mange avskygninger valfarter til denne moskeen. Det er også spennende å tenke på at Buddha er utstilt som en helgenskikkelse i flere italienske kirker (riktignok under navnet Josaphat) og at Sienas katedral har store bilder av Sokrates og Crates i gulvet, utfra den filosofien at alt – også en prekrysten filosofi peker på Kristus som verdens og livets sentrum

Jeg innrømmer gjerne at jeg i mange år har vært skeptisk til å tenke på kirkerommene som allreligiøse multitradisjonelle rom. Et hovedproblem har vært tydelighetsbehovet og at kirkekunsten og hele tradisjonen et kirkerom forvalter skal få leve videre som en scenografi om du vil, en form for klangbunn til en forståelsesramme som gir en konsistent helhet. Og i norsk sammenheng kan det ikke minst iblant være en provokasjon mot folk som representerer en annen tradisjon å tilby et tilbedelsesrom som er så dominert av den lutherske kristendom.

Men jeg har de siste tre årene møtt så mange mennesker fra andre religioner som har fortalt meg nytt om Guds nåde. Og ett hovedspørsmål må få lov til å dirre: Hvordan forholder vi oss til det faktum at religionene, inklusive vår egne kristne, beskyldes for å være opphav til konflikter? Tanken om den rene lære og om de andre som vantro, urene eller annerledes er voksende i vår verden, og hvordan kan vi menneskeliggjøre religionen i en verden hvor religionene bidrar til å umenneskeliggjøre politikken som føres?

Jeg tror Jesu fortelling om den barmhjertige samaritan må få klinge litt i rommet nå. Jesus forteller en liknelse om en mann som var hardt skadet av røvere. Verken presten eller levitten, klokkeren, turte å hjelpe ham. Men så kommer det en som er helt utenfor det gode selskap, en som tilhører en annen religion og ikke får adgang til tempelet engang. Han gjør den ene riktige og nødvendige, menneskelige handling, han feirer den rette gudstjeneste.

Se for dere en situasjon der en muslimsk eller hinduistisk gruppe mennesker flytter til bygda og trenger forsamlingslokale. De har ikke penger til å bygge en moske eller et hindutempel, og de er for mange til å samles i et hjem. Rådhuset og skolen har overarbeidede vaktmestere og de står helt opprådde. Er det ikke selvsagt at de må få låne kirken, hvis de selv synes det er et greit sted, om ikke annet, så i det minste til de har fått råd til å bygge eller leie noe eget!

Hvis de så skulle trives riktig godt i denne kirken og i lang tid får lyst til å dele den med den lokale menighet, hva er til hinder for dette? Er det noen som tror at kirken tar skade av det? At det skjer en vanhelligelse? At et vigslet rom mister sin kraft ved at det tenkes og bes på en annen måte der inne? Hvor er vår tro dersom vi mistror Guds kraft til å tale til oss på tvers av og gjennom alt? Hvor er vår tro dersom vi ikke tror at han endog kan tale til oss gjennom tradisjoner og kulturer som står oss fjernt? Jeg sier ikke at det er likegyldig hva som sies i kirken, men jeg spør: Hvor er vår tro dersom vi knytter den til læresetninger og ikke til kjærlighet og menneskelig liv? Når dukker angsten opp i oss og når forveksler vi tro og trygghet? Det trygge har sjelden med tro å gjøre. Snarere med tvil. Troen er mer i slekt med en uro, en dirrende søken enn med trygghet og kontroll.

I det hele tatt er det spennende å spørre hva kirkerommene tåler og ikke tåler. Jeg tror det eneste som krenker Gud er det som krenker livet. Og der kan noen og enhver av oss måtte stå til ansvar. Men den Gud som lot seg krenke så totalt som den korsfestede, og som daglig krenkes av menneskers handlinger mot hverandre lar seg ikke krenke av en dristig utfoldelse av kunst som oppriktig prøver å si noe sant om menneskenes liv på jorden. Kirkerommet er også så sterkt som et ladet rom fullt av kraft og lang tids bruk, at det som skjer der snarere blir prøvet mot *rommet* enn omvendt. Og jeg er ganske overbevist om at verken den korsfestede eller noen symbolske uttrykk for hans nærvær lar seg krenke av at oppriktig søken og tilhørighet til religioner som ikke formulerer seg i henhold til alterbok for den norske kirke forekommer nær et vigslet alterbord.

Så lenge vi som kirke holder gudstjeneste, deler fortellingene om Jesus og feirer nattverd, kan ingen ta fra oss den kraft som strømmer fra alterbordets felleskap. Kanskje våger vi til og med den øvelsen i ydmykhet at vi åpner oss for at vi endog kan tilføres mer kraft enn vi hadde?

Det bygges stadig nye kirker, og det er godt at steder som har fått økt befolkning også får økt antall kvadratmeter kirkerom. Men det er steder hvor det motsatte skjer, hvor færre mennesker bor enn før, og vi har fått såkalt "overtallige" kirker. Det skjer i de fleste bykjerner, og vi har fått fenomener som Kulturkirken Jakob og fikk i fjor Petri som en kulturkirke her i Stavanger. Etter hvert er det heldigvis mange som har begynt å benytte begrepet "kulturkirke" rundt om i landet. Som opphavsmann til dette navnet, vil jeg likevel gjerne uttrykke at det er litt negativt om dette blir utvannet dit hen at alle kaller sin kirke for kulturkirke dersom den har en flik av et kulturprogram. Sett fra en

vinkel er det selvsagt at alle kirker alltid har vært kulturkirker i den forstand at det som skjer der er kultur. Men etter min mening er det ikke hensiktsmessig å bruke kulturkirkebegrepet slik. En kulturkirke er en kirke som ser som sin primær oppgave å drive et profesjonelt kulturarbeid, og den må ha et godt permanent utstyr for scene i form av lyd- og lysutstyr som gjør at de fleste arrangementer i kirken kan klare seg med det som er fast installert.

Ikke desto mindre ønsker jeg varmt velkommen alle kirker som tar begrepet i bruk og som virkelig fyller det med innhold, ikke bare en god intensjon. Jeg vil gjerne utdype hva en kulturkirke er:

Her kommer En kulturkirkes 10 bud med forklaringer:

1. En Kulturkirke skal være en aktiv pådriver for andre kulturarrangementer i kirken enn gudstjenesten.

Jeg tror det gjør kirken til et hjem og i sin tur vil styrke gudstjenestelivet. Det er som jeg har vært inne på et trist faktum at i mange menigheter i Norge blir ikke engang stedets kirkekor betraktet som menighetsarbeid. Vi har en sjablonmessig oppfatning av alt kirkelig arbeid som en eller annen variant av utleggelse av et skriftord i form av en verbal preken eller andakt. Vi må begynne å se på kirken ikke som et fyrtårn, men en favn. Et mikrounivers som skal speile menneskelivets mange aspekter og enkeltheter uten at man til enhver tid og i enhver sangtekst eller ethvert kunstverk skal skimte minst to av troens tre artikler.

2. En kulturkirke skal leve i dialog med kunstscenen i nærmiljøet.

Det kan f.eks skje ved at menigheten på kunngjøringenes plass i gudstjenesten oppfordres til å oppsøke en rekke av de helt ordinære kulturtiltakene i nærmiljøet. Man blir ikke tatt alvorlig som aktør i kunstlivet uten at man forholder seg til andre aktører og oppsøker og interesserer seg for hva de holder på med.

3. En Kulturkirke er opptatt av å være en naturlig scene for samtidskunsten.

Den har en ambisjon om at kirken skal gjenerobre en tapt skanse som en aktiv pådriver for kunstnerisk fornyelse.

Det betyr at kirken må være teknisk/fysisk i stand til å ta imot samtidskunsten, for eksempel i form av at det finnes lydutstyr, prosjektør, scenelys osv. men det betyr også og kanskje først og fremst at åpenhet, nysgjerrighet og mot er blant menighetens fremste nådegaver.

4. En kulturkirke respekterer og markerer kirkens annerledeshet

i forhold til alle andre bygninger og forekomster i lokalmiljøet. Dette er viktigere enn på lenge. Kirken er en unik bygning for helt unike handlinger blant unike enkeltpersoner. I vår verden i dag representerer kirken rommet som lytter. Rommet som tar menneskelivet alvorlig. Rommet med de lange linjer og dype åndedrag. Det skiller seg ut fra alle andre rom. Dette må tas vare på.

5. En kulturkirke må inngå en hellig og svært annerledes allianse med kunstnere som vil ta del i kampen mot forflating.

Alliansen må stå imot konsumsamfunnets veldige trykk som passiviserer oss og gjør oss motløse. Stå imot hevnens ånd som nå brer seg i verden. Mange kunstnere jeg har møtt har jeg opplevd som bærere og forvaltere av vår felles samvittighet i forhold til hva

Norge gjør som ett av verdens rikeste land. Dette likner jo på det vi synger i kirken: Noen må våke i verdens natt. Vi må inngå en hellig og annerledes allianse. Vi må være på parti med kunstnerne i kampen mot det billige, mot det utslitte klisjeene som klinger som tomme bjeller i hodene på folk. Kirken og kunsten er som to kjerringer mot strømmen. I vår tid forandres menneskesyn og politisk orientering umerkelig, som om en gift uten smak og lukt har sneket seg inn i drikkevannet og gir kollektive virkninger vi må ha et klarsyn for å avsløre.

Kirken må forholde seg kulturkritisk til mye av den fremmedgjøringen som skapes i kjølvannet av dette og avsløre ensretting, løgnaktige idealer, selvforherligende menneskesyn, svik mot menneskeverdet. Samtidig må den forholde seg inkluderende til kommersielle kulturformer som engasjerer mennesket og vinner gjenklang i hjertene. Dette er en viktig og vanskelig balansegang som krever mye visdom og kunnskap.

6. En kulturkirke er våken for kirkerommets ladethet.

Kirkerommet er ladet. Hva er det som skaper dette? Hva var det som ladet kirkerommet fra begynnelsen av. De helliges levninger. Sakramentene. En vital gudstjeneste lader kirkerommet. Vigslingen er ikke viktigst, men det at det feires gudstjeneste. Det er det som gjør en kirke til en kirke. Vi skal være pådrivere for andre kulturbegivenheter i kirken enn gudstjenesten. Men vi skal ikke holde opp med å feire gudstjenester. I det øyeblikk vi gjør det slutter vi å være kirke.

Vi skal møte det oppsplittede, individualiserte mediesamfunnet med messen. Med handling. Samhandling. Deltakelse i kjøtt og blod. Vi skal møte forestilling med virkelighet. På teateret er vi betraktere av andres liv og fortellinger. Det kan være eksistensielt nok, men i kirken skjer det noe som ikke er bare et speilbilde av livet. Synder blir faktisk tilgitt. Vi er sammen med Gud og hverandre i et måltid som har tråder som strekker seg fra det som skjedd på Betlehemsmarkene og på Golgata og ut over all jorden og helt inn i himmelen og evigheten.

Vi skal møte illusjoner med tro og håp. Hjemløshet med tilhørighet. Handlingsløshet og likegyldighet med diakoni. Det trivielle med noe som er annerledes.

Gudstjenesten er en helt unik måte å omgås de helt fundamentale allmenmenneskelige spørsmål på. Den skal oppleves i kjøtt og blod. Den skal ikke trivialiseres fordi om den er allmenmenneskelig. Den skal ikke unnlate å være hellig fordi om den er allminnelig. Den manifesterer en tilhørighet, men tilhørigheten mister mye kraft hvis den bare manifesteres ved et tastetrykk på fjernkontrollen. En TV-overført gudstjeneste er ingen riktig gudstjeneste.

Kirkens gudstjeneste er hjerteslagene i den organismen som skal utføre de viktige handlingene som kan forandre verden.

Og kunsten er hjertets mest intime og umiddelbare språk, kanskje aller mest musikken. Den er en veldig kraft. Den har som all god billedkunst, arkitektur, scenekunst og litteratur, åpenbaringskarakter. Men musikken kan mer enn noen annen kunstart få pulsen opp i kirkens kropp.

7. En kulturkirke ser på kunsten som en kraft vi skal la oss utsette for.

Den er ikke noe vi først og fremst skal bruke til noe.

Kirken i vår tid og i vårt land har hatt en lei tendens til å bruke kunsten som et instrument, et virkemiddel, uten å respektere dens egenverdi. Dens profetiske gaver så å si. Dens kontakt med mysteriet, det gåtefulle. Det som gjør at Gud, evangeliet, sakramentene, alt sammen angår oss på et dypt plan, mye dypere enn vi er i stand til å fatte med hodet. Her har kirken og kunsten et dypt slektskap.

Jesus fortalte historier, små rare fortellinger som er blitt en del av kirkens bibliotek: Liknelser kalte han dem. Og han gjorde det på en måte som likner en kunstners. Han snakket i gåter. Talte om helhet og sammenheng på en måte som ikke lar seg sette på en enkel formel.

”De ser og likevel ser de ikke, de hører, og likevel hører de ikke og forstår ikke, sa Jesus da disiplene spurte han hvorfor han talte i liknelser.....men salige er dere, for dere har øyne som ser og ører som hører”.

Liknelsene er små mysterier vi ikke kan gripe uten at sanser, hode og hjerte tar dem imot i tro. Man må hengi seg til dem, slik man også må hengi seg til fortellingene om Menneskesønnen, de begivenhetene som i det nye Testamentet nesten fremstår som teaterstykker regissert av profetene i Det Gamle Testamente – ”Dette skjedde for at skriften skulle oppfylles”, heter det om hans fødsel, hans ritt inn i Jerusalem, hans siste måltid, hans død og oppstandelse. Vi må hengi oss til det, slik vi gjør det når vi trer inn i ikonet, kneler ved nattverdbordet eller roper Hosianna. Slik må vi også hengi oss til kunst i åpenhet for å ta imot, sanse, bli fylt av noe som kan forferde oss, trøste oss, vise sammenhenger, provosere oss til å ta et oppgjør med hvordan vi har stelt det til i verden, i livene våre.

En kulturkirke har denne åpenhet og hengivelse som ideal.

8. En kulturkirke forstår at den også er tradisjonsbevarer, identitetsmarkør og forvalter av stedets kulturtradisjoner.

Kirken må la alle tider klinge med i gudstjenesten. I bygningene, der hvor det finnes gamle kirker med representasjon fra mange epoker. I gudstjenesten oppheves tiden og et evig nå oppstår. Alt kommer til alt. Vi er sammen med mennesker som har gått foran oss, slik den brutte alterring er et symbol på. Alle disse tradisjonene er viktige og gjør kirken unik. Men paradoksalt nok er det nettopp når den bryter tradisjonene at den holder dem i live. Når gammelt og nytt står mot hverandre oppstår det spenning, da vibrerer rommet, og vi er ikke på museumsbesøk, men levende mennesker i kontakt med evighet, fortid og fremtid.

9. En kulturkirke møter kunstnerne med tillit.

Alt for ofte møter kirken dem med kontroll og angst. Kunsten er i sitt vesen ukontrollerbar. Vi vet ikke helt hvilke krefter vi utsettes for i møte med kunsten. Men jeg har til dags dato til gode å bli skuffet når jeg har vist en kunstner tillit i forhold til bruken av kirkerommet.

10. En kulturkirke tillater at det bannes i kirken.

Det er da rommets kvalitet virkelig kommer til syne.

En form for profanering av det hellige rommet kan paradoksalt nok gjøre rommet helligere.

Det er i møtet mellom det himmelske og jordas besudlede menneskeliv at det hellige fremtrer, slik det skjedde i Betlehemsstallen, i huset til Sakkeus, i møtet med den Samaritanske kvinnen, på korset ved siden av de to røverne. Bibelen er selv full av forferdende fortellinger, det stiger en damp av blod og forråtnelse fra side til side i den boka, men likevel leses det fra den søndag etter søndag, fordi det hellige har tatt plass ved siden av alt det mørke.

Vi må våge ting – også våge å gjøre feil

Det blir et spørsmål etter hvert hvordan vi skal få økonomi til å drive såkalte ”overtallige” kirker som kulturkirker eller som kirker med et annet innhold og program enn tradisjonelle menighetskirker.

Men det må da være mulig! Jeg synes begrepet ”overflødige” eller ”overtallige” kirker burde avskaffes. La oss heller se mulighetene i situasjonen. Det reises kulturbygg overalt i landet. Ingenting frigjør så lett kulturmidler som betong og glass. Og kirkene er noen helt unike bygninger som bærer i seg tradisjoner og den tidligere omtalte ladethet. De står for kontekster som kunstnere bare drømmer om å kunne benytte.

La meg likevel litt dystert nevne at KKV har gjennom de snart 9 første driftsårene av Kulturkirken Jakob tapt nær 6 millioner kroner. Og det er etter en statlig støtte på 1 mill i året som vi fikk fra 2003. Vi står nå overfor en situasjon vi ikke lenger kan håndtere. Jeg tror før året er omme at vi må legge ned prosjektet om vi ikke får mer støtte. Kanskje er det lettere å drive kulturkirke i byer med mindre konkurranse på kulturfronten enn Oslo, men uansett er det beinhardt, og på tross av noen små tilløp i forlengelsen av kulturmeldingen, har kirken som helhet enda ikke kommet dit at den ser på kulturarbeid som en viktig del av det å være kirke, så noen store mengder penger derfra kan knapt forventes. Og med en kulturminister som snarere ribber kirken for midler til kulturformål enn å støtte den, blir det ikke bedre. Kulturministere kommer og går, så akkurat det kan jo komme til å endre seg, men med den politiske utviklingen i retning av populisme vi i dag ser i Norge, føler jeg meg ikke mye trygg. Jeg forestiller meg at det innen overskuelig tid vil komme et press i retning av å selge kirker eller leie dem ut til helt andre formål enn det som kan beskrives som en eller annen form for kirkelig virksomhet. I andre land ser de med svært avslappede øyne på at kirker blir hoteller, restauranter, barer, kontorer, avsakraliserte utstillingsrom, eller boliger. I Norge har vi en restriktiv holdning til dette, og på en måte synes jeg det er fint så langt det bare er mulig å kunne gi disse kirkene et innhold som har størst mulig grad av konsentrasjon om de eksistensielle spørsmål, fortrinnsvis med en forankring i Den norske kirke eller andre kirkesamfunns virksomhet, evt. i samarbeid med grupperinger fra andre religiøse tradisjoner. Her trengs det stor fantasi fra mange hold for at det skal bli økonomi nok.

Uansett er noe av det viktigste som kan gjøres å gi folk et eierskap til kirkebyggene, uavhengig av tilknytning til den såkalte kjernemenigheten. Jeg gjentar at kulturdimensjonen ved det kirkelige arbeid er selve nøkkelen til å fremelske det eierskapet, og også til å skape en sann folkekirke, og jeg tror at det er maktpåliggende å inkludere alle brukere av kirkene i kjernemenighetsbegrepet, og ikke sonde skarpt mellom de som går der til messe og de som går der på konsert. Alle tilhører vi kirken, og alle har vi samme rett til å definere hva den skal være. Folk som får sterke kultur- og kunstopplevelser i kirkene vil gjøre mye for å prioritere å ta vare på den, og avstanden til også å bli gudstjenestedeltaker minker.

Jo mer jeg leser evangeliene fortellinger om Jesus, jo mer fasinert blir jeg av den frigjørende kraften som ligger i liknelsene og mange andre Jesusord og ikke minst gjerninger. Han gjorde et kontant opprør mot alle maktstrukturer og proklamerte en fri adgang til Gud for alle, uavhengig av doktriner og kunnskap. De eneste vi med sikkerhet vet har en umiddelbar adgang til himmelen er barna, de fattige og en røver

som hang ved Jesu side og neppe redegjorde verken for troslære eller liv, men som alene hadde sin komplette hengivelse og fornedrelse å by på.

Vi som forvalter kirkehus står i en konstant fare for å stå i veien for denne frigjørende kraft. For så lite, så fordervet er mennesket at med en gang vi lager et religionsvesen, kristent, muslimsk, hva det måtte være, så dannes det maktstrukturer og innretninger som forvansker menneskets relasjon til Gud

Og det er som om Jesus roper til oss gjennom evangelistenes filter at: Så stort er mennesket, det enkle, lille, gåtefulle livet, at vi ikke trenger religionsvesenet for å ha den helt naturlige, barnlige tilhørigheten og hvilen i Guds fang

Kirkens oppgave og det som gjør den helt nødvendig likevel, er at den kan fortelle nettopp dette. Men da må den ikke stable opp et langt rebusløp med poster hvor vi må svare riktig for å kunne fortsette på veien. Eller lage et hierarki som alle viktige henvendelser til Gud synes å måtte gå igjennom for å nå fram.

Jeg tror dette dreier seg om å gjenerobre mennesket i oss og finne det menneskelige i religionen. Slik det måtte gjøres igjen og igjen gjennom kirkens historie. Slik Franz av Assisi gjorde det, slik Michelangelo og Leonardo Da Vinci gjorde det, slik Luther gjorde det, slik Johan Sebastian Bach, Petter Dass, Hans Adolph Brorson, Fjodor Dostojevskij, Leo Tolstoj, HC Andersen, Henrik Ibsen, Astrid Lindgren gjorde det. Slik Lars von Trier gjør det. Felles for alle disse jeg nevnte her er at de var og er kunstnere, de skrev salmer, musikk, romaner, skapte bilder, skuespill, produserer filmer. Og er det noen som til alle tider har maktet å gjenerobre det menneskelige i religionen, så er det kunstnerne.

La oss da se til at kirkerommene forvaltes, ikke som en maktbastion basert verken på kunnskap eller plettfrøe liv, men som et slikt Guds fang som alle har tilgang til, uansett om vi formulerer en trosbekjennelse eller ikke. Hengivelsen, fornedrelsen, tilflukten er nok. Og alt sant menneskelig hører hjemme i kirken. Vi må våge å slippe kunsten løs og ta sjansen på å gjøre noe galt.

Jeg vil gjerne avslutte med Joh Åp. 21, 22-26. Disse små versene i Bibelens siste bok sier noe om at det gode og vakre vi mennesker skaper her i livet faktisk har verdi, og er ikke "kun gjøgl og fortred" som Kingo hevder i Far verden, far vel.

"Noe tempel så jeg ikke i byen, for Gud Herren, den Allmektige og Lammet er dens tempel. Og byen trenger ikke lys fra sol eller måne, for Guds herlighet lyser over den og Lammet er dens lys. Folkene skal vandre i lyset fra byen, og kongene på jorden skal føre sine rikdommer inn i den. Byens porter skal aldri stenges etter dagen, for det er ingen natt. Alt det dyrebare og verdifulle folkene har, skal de føre inn i den"

Jeg er spent på hva i menneskehetens store kulturarv som skal få være med i den innsamlingen av skatter og verdier det her tales om. Det eneste jeg er helt sikker på er at det neppe bare er snakk om det vi sjablongmessig forstår som kirkekunst. Jeg tror de kvalitetene alt skal måles på er dybde og sannhet. Om det snakker sant om mennesket og verden. Om det lodder dypt nok til at vi kan gjenkjenne livet.

La oss mens vi enda må ha tempel og kirkerom fylle dem med noe som det er verd å bringe inn i Guds himmel, noe som beskriver menneskelivet sant, noe som berører mennesker så dypt at vi virkelig gjenkjenner oss selv og våre liv.

Helt til slutt vil jeg gjerne lese et persisk dikt fra 1300-tallet som jeg har oversatt i samarbeid med en iraner. Det sier mye om kirken og kunsten, men man må kanskje fabulere en stund over hvert vers for å bli en meddikter og trosse språkkoder og kulturelle barrierer.

Løsne slips og krager. La sansene åpne seg og hør nå godt etter mens du langsomt smelter inn i tidløsheten. Vi skal inn i gåtenes verden, fablenes og mulighetenes verden. Diktet er skrevet av Hafez fra Shiraz og har blitt til i jordsmonn som da det ble skrevet hadde vært underlagt Islam i mer enn 500 år. Det sier ganske mye om at vi alle er mennesker, elsket og skapt av Gud i hans bilde, og våre hjerter er de samme hvilke merkelapper vi enn bruker om oss selv og hverandre.

I mange år søkte mitt hjerte Sannhetens beger i meg selv
(Oversatt av Mahsa Vahdat og Erik Hillestad)

**I mange år søkte mitt hjerte Sannhetens beger i meg selv
Som om jeg bønnfalt en fremmed om å få hva det rommet**

**Mitt hjerte søkte perlen fra hinsides denne verdens skjell
Fra dem som forliste på havets strender**

**I går kveld gikk jeg til vismannen med min undring
Han ville løse min gåte med sin dype innsikt**

**Han lo av glede mens han løftet Sannhetens beger
Hvor han så syner i den funkende vinens spill**

**Jeg spurte ham: Når ga Gud deg sannhetens beger?
Han svarte: Da han skapte det blå velvet over mitt hode**

**Gud bor i hvert elskende hjerte
Selv om det ikke ser ham, men søker ham på fjerne steder**

**Fornuftens trolldom i ditt hode
er som dansen rundt gullkalven ved foten av Sinai**

**Vismannen sa: Opphøyet ble treet som bar min venn da han ble hengt.
Hans forbrytelse var å avsløre kjærlighetens hemmeligheter**

**Om Den Hellige Ånd igjen kommer til unnsetning
Kan alle som velsignes med dens gaver gjøre Jesu mirakler**

**Jeg spurte ham: Til hvilken nytte er hårlokkenes lenker på de elskedes hoder?
Han svarte: for å binde Hafez og andre elskeres urolige hjerter.**